

POSKYTOVATEL SOCIÁLNÍ PÉČE

20

11

1. PEDAGOGICKÁ PRAXE V ZAŘÍZENÍ PRO LIDI S MENTÁLNÍM HANDICAPEM

2. OBECNĚ O POSTIŽENÍ

Klasifikace mentální retardace
Lehká mentální retardace (F70)
Středně těžká mentální retardace (F71)
Těžká mentální retardace (F72)
Hluboká mentální retardace (F73)
Jiná mentální retardace (F78)
Nespecifikovaná mentální retardace (F79)
Těžké zdravotní postižení
Kombinované vady

3. VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH OSOB S MR

Zákon o sociálních službách
Integrativní pedagogika / Speciálně pedagogická andragogika
Specifikace zařízení Nové Zámky u Litovle
Motivační faktory
První setkání

4. PRÁCE VE VÝTVARNÉM ATELIÉRU

Projekty realizované v partnerské zařízení Nové Zámky u Litovle (poskytovatel sociální péče)
od roku 2005
Projekty studentů v partnerském zařízení v roce 2011
Příklady realizací
Studentské reflexe

& NA ČTENÍ

Poznámkový aparát

1. PEDAGOGICKÁ PRAXE V ZAŘÍZENÍ PRO LIDI S MENTÁLNÍM HANDICAPEM

Část pedagogické praxe realizované v rámci projektu Speciální výtvarná výchova, týkající se cílové skupiny lidí s mentálním handicapem, probíhá v zařízení Nové Zámky (poskytovatel sociálních služeb). Následující text se opírá o disertační práci Nová média ve výtvarné výrazové hře lidí s mentálním postižením¹, na niž aktuální projekt navazuje. První část příspěvku ukotvuje problematiku mentálního postižení teoreticky, druhá se zabývá konkrétními výstupy realizovaných pedagogických praxí.

2. OBECNĚ O POSTIŽENÍ

Pojmový aparát WHO² byl v roce 1999 pozměněn. Místo pojmů poškození (impairment), omezení (disability) a postižení (handicap), se začaly používat pojmy poškození, aktivita a participace (účast). Nový přístup ke klasifikaci WHO směřuje podstatně více k umožnění samostatnějšího života osob s poškozením při rozsáhlé společenské integraci. K tomu je potřeba, aby se bral v úvahu celý kontext životního prostředí jedince. Společenská integrace směřuje k perspektivním cílům podpořeným pedagogicky, aby se jedinec byl schopen se svým postižením vyrovnat. Tím se stává pojem postižení relativní kategorií, kterou lze přesně chápat jen v závislosti na personálních, sociálních a ekologických zdrojích člověka. Postižení se proto vždy definuje v určitém sociálním kontextu. WHO tak vytvořila mezinárodní klasifikaci funkčnosti, postižení a zdraví (ICF). ICF popisuje kvalitu života lidí se zdravotním postižením. Klasifikace obsahuje popis tělesných funkcí a struktur, poškození, ale i aktivity a participace na životě společnosti, faktory prostředí.³

Tento přístup ke klasifikaci postižení nás bude od počátku provázet pohybem po zařízení poskytovatele sociálních služeb Nové Zámky u Litovle. Vzhledem k rozmanitosti postižení je nutný individuální přístup k jeho jednotlivým uživatelům.

KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE

Pro současnou speciálně pedagogickou praxi je nejpoužívanější klasifikace dle stupně mentálního postižení. Jednotlivé stupně mentální retardace se ohraničují inteligenčním koeficientem (IQ) a mentální retardace se obvykle charakterizuje jako disproporce chronologického a mentálního věku se zdůrazněním, že jde pouze o orientační klasifikaci. Světově využívána je Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, která vymezuje mentální retardaci v kategorii F70-F79 takto: „stav zastaveného nebo úplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujících se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti. Retardace se může vyskytnout bez, nebo současně s jinými somatickými nebo duševními poruchami. Stupeň mentální retardace se měří standardizovanými testy inteligence. Může to být ovšem nahrazeno škálami, které určují stupeň sociální adaptace v určitém prostředí. Diagnóza bude též záviset na všeobecných intelektových funkcích, jak je určí školený diagnostik. Intelektové schopnosti a sociální přízpůsobivost se mohou měnit v průběhu času a i snížené hodnoty se mohou zlepšovat cvičením a rehabilitací. Diagnóza má odpovídat současnému stavu duševních nemocí.“⁴

LEHKÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F70)

IQ se pohybuje přibližně mezi 50 až 69 (což u dospělých postižených odpovídá mentálnímu věku 9 až 12 let). Stav vede k obtížím při školní výuce. Mnoho dospělých je ale schopno práce a úspěšně udržují sociální vztahy a přispívají k životu společnosti.⁵

STŘEDNĚ TĚŽKÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F71)

IQ dosahuje hodnot 35 až 49 (což u dospělých postižených odpovídá mentálnímu věku 6 až 9 let). Výsledkem je zřetelné vývojové opoždění v dětství, avšak mnozí se dokáží vyvinout k určité hranici nezávislosti a soběstačnosti, dosáhnout přiměřené komunikace a školních dovedností. Dospělí potřebují různý stupeň podpory k práci a k činnosti ve společnosti.⁶

Raný psychomotorický vývoj je velmi opožděn, v šesti až sedmi letech dosahují úrovně maximálně tříletého dítěte. Vývoj jemné a hrubé motoriky je zpomalen, trvale zůstává celková neobratnost, nekoordinovanost pohybů a neschopnost jemných úkonů. Samostatnost v sebeobsluze je mnohdy částečná. Omezení psychických procesů provází často epilepsie, neurologické a tělesné potíže. Učení je omezené, mechanické a trvá velmi dlouhou dobu. Myšlení je stereotypní, nepřesné, ulpívá na nepodstatných, ale výrazných detailech. Řeč je agramatická, dyslálie přetrvává do dospělosti. Je velmi jednoduchá, nebo zůstává pouze při nonverbální komunikaci s porozuměním jednoduchým verbálním instrukcím. Jedinci se vyznačují emocionální labilitou a nevyrovnaností, infantilismem, dráždivostí, výbušností, negativismem. Někteří jedinci si mohou osvojit základy čtení, psaní a počítání. Většinou bývají plně mobilní a prokazují vývoj schopností k navazování kontaktů, podílejí se na jednoduchých sociálních aktivitách. Někteří jsou zbaveni svéprávnosti nebo omezení v právních úkonech. Velké procento je stále umísťováno do ústavů sociální péče. V rámci populace retardovaných tvoří skupina středně těžce postižených cca 12%.⁷

TĚŽKÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F72)

IQ se pohybuje v pásmu 20 až 34 (u dospělých postižených odpovídá mentálnímu věku 3 až 6 let). Stav vyžaduje trvalou potřebu podpory.⁸

Dlouhodobým tréninkem si jedinec může osvojit základní hygienické návyky a částečně i jiné činnosti týkající se sebeobsluhy, někteří však nejsou schopni udržet tělesnou čistotu ani v dospělosti. Rozvoj komunikativních dovedností je minimální. Řeč bývá omezena na jednotlivá slova nebo skřeky. Afektivní sféra je porušena, typická je nestálost nálad a impulsivita. Při soustavné výchovné péči jsou schopni vykonávat některé jednoduché úkony, bývají celoživotně závislí na péči jiných osob. Možnosti výchovy a vzdělávání těžce mentálně postižených jsou značně omezené. V rámci populace mentálně retardovaných tvoří těžce postižení 7%.⁹

HLUBOKÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F73)

IQ dosahuje nejvýše 20 (což odpovídá u dospělých postižených mentálnímu věku pod 3 roky). Stav způsobuje nesamostatnost a potřebu pomoci při pohybování, komunikaci a hygienické péči.¹⁰

2. JINÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F78)

Mentální retardaci nejde přesněji určit pro přidružená postižení smyslová (nevidomí, neslyšící, nemluvící) a tělesná, poruchy chování a autismus.¹¹

NESPECIFIKOVANÁ MENTÁLNÍ RETARDACE (F79)

Využívá se v případech, kdy je prokázána mentální retardace, ale pro nedostatek znaků nelze jedince přesně zařadit.¹²

TĚŽKÉ ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ¹³

Těžké postižení je komplex omezení člověka ve všech jeho prožitkových sférách a výrazových možnostech, které podstatně omezuje a pozměňuje schopnosti emocionální, kognitivní a tělesné, ale také komunikační a sociální. U jedinců s těžkým zdravotním postižením se jedná o postižení celistvosti člověka v jeho životě, které jej omezuje v takové míře, že nelze ve většině oblastí dosáhnout hranice normy v běžném mezilidském styku. Těžké postižení omezuje základní kontakt mezi dvěma lidmi a bývá i omezením pro zúčastněné strany.¹⁴

KOMBINOVANÉ VADY

O kombinovaných vadách v psychopedii hovoříme tehdy, je-li u jedince s mentálním postižením či jinou duševní poruchou zjištěno další souběžné postižení, které se může objevit v somatické, psychosociální, smyslové nebo komunikační rovině. V psychopedii je výskyt osob s kombinovaným postižením poměrně vysoký. Počet těchto jedinců je nezanedbatelný a má stále se zvyšující tendenci. Všeobecně lze říci, že čím těžší je stupeň mentálního postižení, tím závažnější bude i stupeň dalších vad, které se s ním kombinují a zvyšuje se i jejich četnost. K nejčastějším kombinovaným vadám patří mentální postižení v kombinaci s narušenou komunikační schopností, a to až v 69 %. Dále se jedná o mentální postižení v kombinaci s poškozením zraku ve 32,4 %, mentální postižení v kombinaci s poruchami chování ve 23 %, mentální postižení v kombinaci s tělesnou vadou ve 23,5 %, mentální postižení s epilepsií ve 21 % a nejméně častá je kombinace mentálního postižení se sluchovou vadou a to v 6,7 %. Přitom výskyt kombinací mentální vady s jedním přidruženým postižením se vyskytuje ve 38 %, se dvěma přidruženými postiženími ve 29 %, se třemi přidruženými postiženími v 19,5 % a se čtyřmi přidruženými postiženími v 6 %.¹⁵

3. VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH OSOB S MR

Dospělost je schopnost jedince přijmout určité úkoly, zejména přijetí své profesní role, vytvoření stabilního partnerství a rodičovství. Osoba s mentálním postižením je v tomto období zralá spíše biologicky než psychosociálně, role dospělosti je pro většinu osob s mentálním postižením nedostupná, případně jen v omezené míře a s určitou podporou a pomocí.

V odborné literatuře se často hovoří o vzdělávání dětí a dospívajících osob s mentálním postižením.¹⁶ V současné době se hledají také nové cesty, které by vedly ke zlepšení péče o jedince s těžkými formami postižení dospělého věku. Touto problematikou se zabývají například speciálně pedagogická andragogika, nebo integrativní speciální pedagogika. V praxi, zvláště u uživatelů s těžším mentálním postižením, se smazávají hypotetické rozdíly mezi výchovou a vzděláváním, a hovoříme o svébytném edukačním procesu. U dospělých osob s mentálním postižením se obsahy výchovy různí podle stupně postižení. Čím lehčí je forma postižení, tím více se může prolínat obsah výchovný s obsahem vzdělávacím. U lidí s nejtěžšími formami postižení je výchovný obsah zaměřen na vypěstování nejzákladnějších pohybových a samoobslužných návyků a komunikačních dovedností.¹⁷ Třemi základními trendy jsou integrace, normalizace a humanizace. Cílem integrace je umožnit lidem s mentálním postižením žít uvnitř lidské společnosti a podle svých schopností se zapojovat do různých typů sociálních aktivit. V rámci normalizace je úkolem intaktní společnosti vytvořit osobám s mentálním postižením takové podmínky pro život, které se budou blížit podmínkám normálního života. Konečně humanizace společnosti se projevuje v postojích, jednání a zacházení s postiženými lidmi a ve vytváření podmínek pro jejich život. I lidé s mentální retardací by měli mít možnost rozvíjet své lidské kvality, uplatnit všechny své lidské schopnosti a navazovat mezilidské vztahy.

Petr Franiok vyslovuje názor¹⁸, že jedinci, u nichž je diagnostikován střední stupeň mentální retardace, jsou u nás stále až příliš často umisťováni do zařízení poskytujících sociální péči, přestože názor, že lidé se středním stupněm mentálního postižení nejsou vzdělatelní, je překonaný a zastaralý. Přes obecné trendy integrace lidí s mentálním postižením však často stále platí fakt, že žijí v prostředí velkých ústavů, jelikož modernizace a transformace péče stále probíhá.^{19 20}

Zařízení, poskytující sociální péči pro mentálně postižené nejsou typickou vzdělávací institucí, přesto by se měla snažit zajistit alespoň prvky elementárního vzdělávání a výchovy dětí, mládeže, ale i dospělých jedinců. Zařízení zajišťují pro své uživatele péči výchovnou, částečně vzdělávací, zdravotní i materiální. Cílem je dosažení vyššího stupně soběstačnosti uživatelů a jejich sociální adaptace, dosažení maximálně možného stupně rozvoje jejich osobnosti a jejich společenská integrace, tzn. adekvátní místo ve společnosti. Obsah vyučovacích předmětů v základní škole speciální se zde transformuje spíše do činností s více či méně totožným obsahem. Se vzdělávacím programem praktické školy a přípravným stupněm praktické školy mohou být srovnatelné tyto činnosti: smyslová výchova, rozumová výchova (prvky trivia), logopedická péče, tělesná výchova, pracovní výchova a terapie, estetické činnosti a terapie.

Zatímco v terénu školské praxe jsme často svědky úspěšných snah o zařazení dětí se speciálními výchovnými potřebami do prostředí běžné školy, v případě mentálně postižených dospělých ve věku 40 – 65 let, žijících po mnoho let v zařízeních poskytujících sociální péči, je vzhledem k jejich věku

a celoživotním návykům možnost integrace omezena. V případě dospělých mentálně postižených se nejedná o vzdělávání v pravém slova smyslu, ale spíše o udržení stávajících schopností a dovedností, ať už se týče zmiňované rozumové výchovy, logopedické péče, tělesné výchovy nebo pracovní výchovy a terapie. Estetickou činností a sociální kompetence lze rozvíjet zejména v rámci dobře zvolené pracovní činnosti, která stimuluje k získávání nových zkušeností a navazování nových sociálních vztahů.

ZÁKON O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH²¹

V rámci tohoto zákona se rozumí sociální službou činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Mezi základní činnosti při poskytování služeb patří i výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, nácvik dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění. Dále podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností.

Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí na ně působit aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání v nepříznivé sociální situaci nebo jejímu prohlubování, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod.

INTEGRATIVNÍ PEDAGOGIKA / SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ ANDRAGOGIKA

„Prostorem praktické působnosti a aplikace teorie integrativní pedagogiky se dnes nerozumí jen úzce vymezený prostor třídy či školy. Integrativní pedagogika jako teoretická opora procesu integrace poskytuje metodologickou pomoc všude tam, kde dochází k sociálnímu začleňování znevýhodněného jedince, či znevýhodněné minority i tam, kde jsou jedinci třeba jen ohroženi sociální exkluzí.“ „S respektem, a nejvyšší citlivostí vůči sociálním procesům předkládá tato odborná disciplína základní argument, že integrace není a nikdy nemůže být dosažený stav. Může být jen stálou snahou o znovuvytvoření jednoty lidí ve společnosti a související snahou o vytvoření jednoty prostředků a nástrojů výchovy, které se v průběhu času staly nejednotnými. Jedná se tedy o proces, který je neukončený a neukončitelný.“²²

Disciplína speciálně pedagogická andragogika se mj. zabývá podporou dospělých osob s mentálním postižením v celé kompletní šíři. Tedy podporou jedince v soběstačnosti a v péči o vlastní osobu, to znamená při každodenních činnostech, dále v rámci celoživotního vzdělávání, pracovního uplatnění a v neposlední řadě při zájmových činnostech, při volnočasových aktivitách. To vše s přihlédnutím k individuálním možnostem

každého jedince, které jsou dané jednak mírou jeho postižení a jednak prostředím a dosavadním působením svého okolí.²³

SPECIFIKACE ZAŘÍZENÍ NOVÉ ZÁMKY U LITOVLE

Partnerské zařízení, ve kterém se odehrávají pedagogické praxe studentů oboru Speciální výtvarná výchova, jsou Nové Zámky – poskytovatel sociálních služeb. Je to příspěvková organizace, ležící v srdci rozsáhlého lesa Doubrava, který je součástí Chráněné krajinné oblasti Litovelské Pomoraví. Základním posláním zařízení je poskytování služeb lidem s mentálním a vícenásobným postižením, formou celoročního, týdenního, popř. přechodného pobytu. Úsek výchovně vzdělávací práce nabízí uživatelům služeb náplň pracovního i volného času v keramické, výtvarné, košíkářské, aranžérské a svíčkařské dílně. Dále v individuálních a skupinových programech²⁴ zaměřených na rozvoj komunikačních, pracovních, či sociálních dovedností konkrétních uživatelů služeb. Na tyto programy navazuje také projekt praxe studentů. Podobně nastaveny jsou skupiny muzikoterapie, arteterapie a dramaterapie, a to pokud možno s důrazem na osobnost a aktuální potřeby konkrétního uživatele služeb.

Hlavní budovu zařízení tvoří bývalý lovecký zámek, který byl postaven knížetem Lichtensteinem. Provoz zařízení v Nových Zámkách byl zahájen 1. října 1964. Od roku 1992 má zařízení právní subjektivitu, od roku 2001 je příspěvkovou organizací. Zařízení má dvě pobočky. Celková kapacita zařízení je 168 uživatelů. Nové Zámky jsou ústředím celého zařízení, poskytují službu 98 uživatelům se středně těžkým až hlubokým mentálním postižením včetně přidružených smyslových nebo tělesných vad. Zařízení včetně poboček poskytuje celoroční ubytování.

Pobočka v Litovli byla otevřena v roce 1994 a je koncipována jako zařízení pro dospělé muže s vysokou a vyšší mírou samostatnosti v běžných činnostech, komunikaci a sociálním chování. Zařízení má charakter penzionu s kapacitou 40 míst.

Pobočka v Bílsku byla otevřena v roce 1996 a je koedukovaným zařízením rodinného charakteru pro uživatele s vysokou a vyšší mírou samostatnosti v běžných činnostech, komunikaci a sociálním chování. Kapacita zařízení je 30 míst. V únoru 2003 byly v druhé budově pobočky v Bílsku zřízeny tzv. cvičné byty pro dvě ženy a čtyři muže, kteří byli vybráni z uživatelů celého zařízení. Tyto cvičné byty jsou organizačně začleněny v rámci pobočky Bílsko a nabízejí možnost vést v dostupné míře samostatný život. Prostřednictvím vedoucí a pracovníků pobočky se poskytuje podpora při vedení domácnosti a v rámci možností i pracovní uplatnění. Cílem je napomoci rozvoji jejich sebeobslužných, sociálních a pracovních dovedností a následná integrace do společnosti. Součástí této budovy jsou také tři terapeutické dílny. Zřizovatelem Nových Zámek – poskytovatele sociálních služeb, příspěvkové organizace, je Olomoucký kraj.²⁵

MOTIVAČNÍ FAKTORY

V práci s mentálně postiženými je kromě důrazu na individuální přístup k jednotlivým klientům důležitá také správná míra motivace. Můžeme se inspirovat již u Marie Montessori, která

se věnovala mimo jiné integrovanému vzdělávání a možnostem rozvoje komunikačních a sociálních dovedností lidí s mentálním postižením (Dům dětí v Římě, 1907). Mezi zdravými a mentálně postiženými dětmi zjistila několik rozdílů v požadavcích na výchovu. Tyto rozdíly vyplývají především

z rozdílné psychické úrovně. Jedná se o rozdílné reakce v těchto oblastech:

- Žáci s mentálním postižením neprojevují výrazný spontánní zájem, potřebují stálou motivaci;
- jsou méně citliví na chybu, buď ji nevnímají, nebo ji poznají a jsou k ní lhostejní;
- mají menší schopnost diferenciaci;
- často se zaměřují na podružnosti, nepodstatné znaky.²⁶

„Motivace je intrapsychický proces, který má svůj zdroj ve vnitřní a vnější situaci individua.“²⁷ Vnitřně motivovaný člověk má z práce (činnosti) potěšení, přináší mu naplnění nebo zábavu. Vnitřní motivace je spojena s vyššími stupni Maslowovy pyramidy (např. mu tato práce dopomáhá k odbornosti, k obecné úctyhodnosti, poznává nové lidi, je vnitřně uspokojován, podílí se na významném díle (je součástí něčeho užitečného a prospěšného), může být na sebe díky práci hrdý, stává se uznávaným a váženým člověkem). Vnější motivace se vyznačuje malou až nulovou mírou uspokojení člověka v rámci jeho vyšších potřeb. Taková činnost je pouze prostředkem k dosažení cíle a motivačním stimulem je právě onen cíl (odměna, výsledek práce, atd.).²⁸

Prožitková práce v cílové skupině mentálně postižených nese i prvky intrinsické motivace. Tato motivace vychází z funkční slasti a jejím příkladem je hra, pro některé jedince i práce. Intrinsická motivace je druh motivace, jejíž motivy nejsou převoditelné na fyziologické potřeby a je motivací vnitřní. *„Také hra, jako typické intrinsicky motivované chování není jen záležitostí čistě fyziologickou, má širší funkční význam, který mu vtiskla evoluce, slouží patrně k výcviku senzomotorických a sociálních funkcí.“* Primární zážitky vedené intrinsickou motivací vytváří pronikáním do vědomí tlak k uspokojení a *„jsouce uspokojeny, přináší pohodu a klid.“²⁹* Podle Maslowa je zde zřejmá také souvislost s potřebou sebeaktualizace, upotřebením vlastní kreativity a svých zdrojů. Lidé zde hledají změny, které vedou k jejich kompetencím, které nejsou příliš lehké, ani příliš těžké. Odměny pro intrinsicky motivované chování jsou zážitek kompetence a autonomie, emoce potěšení a excitace, v některých případech zakoušení volnosti. Význam motivační funkce emocí tedy nemůže být popřeno.³⁰ Uvedené aspekty pocitů, pramenících z intrinsicky motivovaného chování velice úzce souvisí se záměry a cíli prožitkové pedagogiky, a pro cílovou skupinu lidí s mentálním postižením přináší nejen samotný prožitek, ale i nevědomé upevňování potřebných znalostí a návyků, sociálních vztahů atp.³¹

Vedle emocí je pozitivním aspektem motivování mentálně postižených bezesporu i zvědavost, kterou Nakonečný definuje jako kognitivní potřebu, související s nutností orientace v situaci a s tendencí lidských individuí objevovat kauzální vztahy, uspořádat poznatky do určitých struktur atp., ale také společenské podmínky života. V každé společnosti existují tendence ukázat své přednosti a schopnosti před ostatními, nejinak je tomu i ve skupině lidí s mentálním postižením.³²

Můžeme realizovat i motivace, na které program přímo nenavazuje. Tím vytváříme tzv. dramatické oblouky, které účastníkům pomohou k aktivizaci. Takovouto motivací zaséváme různé otázky, výzvy, nejistotu, napětí, a ovlivňujeme tím výrazně dynamiku a atmosféru zážitkového pedagogického působení. V případě, že je program dobře připraven, může motivace spočívat v přímém vstupu do programu, bez nutnosti klasické motivační fáze programu.³³

3. PRVNÍ SETKÁNÍ

Ze sebereflexí předložených studenty lze usuzovat na nejtěžší momenty prvního setkání s uživateli zařízení a samotným prostředím. Zejména jde o počáteční šok z neznámého. Míra a typ postižení některých klientů způsobuje v prvních hodinách setkání strach z vlastní nezpůsobilosti, z toho, že nebudeme schopni adekvátně reagovat na potřeby klientů. Na druhé straně i z toho, jak budou samotní klienti reagovat na nás a na projekty, které jsme pro ně připravili. Tyto pocity však ve většině případů brzy vyprchají. Při vzájemné komunikaci a v našem případě výtvarné práci dochází velice rychle k rozpoznání otevřenosti, vstřícnosti a radosti spolupracujících klientů, kteří jsou zpravidla vděční za věnovanou pozornost a úsilí. Pro případ krizové situace je vždy na blízku lektor i pracovník zařízení, kteří jsou připraveni okamžitě pomoci. Jako pozitivní chápu to, že po absolvování kurzu jsou studenti schopni udělat si v hrubých rysech obrázek o tom, jak to v obdobných zařízeních funguje a zároveň jsou schopni hodnotit, zda by práce s lidmi s mentálním postižením mohla být do budoucna jejich pracovní či životní náplní.

Jedinou možností, jak studenty připravit na možné problémy v praxi, je předem upozornit na potenciální problematické situace, které mohou nastat a pokusit se jim prostředí co nejlépe přiblížit. Je však nutné si uvědomit, že samotnou praxi nemůže pouhá prezentace a verbalizace v žádném případě nahradit. Někteří studenti ve zpětných reflexích uváděli, že byli předem příliš postrašení. Po seznámení se zařízením došlo k úlevě, jiní upozorňují na to, že se zdáli být připraveni nedostatečně.

Další problémové situace, které studenti v sebereflexích zdůrazňují, jsou dílčí situace, které nastávají z důvodu neznalosti prostředí a konkrétních uživatelů zařízení. Jedná se např. o míru schopnosti sebeobsluhy jednotlivců, nebo o neznalost jejich osobních anamnéz. To v praxi znamená zejména problémy s dorozuměním se. Postižení uživatelů jsou velice rozličná, často se objevují vady řeči nebo sluchu. Komunikace tedy bývá ztížena sníženou možností verbálního porozumění. Samotní studenti však uvádějí, že třetí den praxe si již zvykli na komunikační kanál jednotlivců a cítili, že jsou schopni porozumět lépe, ať už se jednalo o porozumění verbální nebo o nalezení alternativního komunikačního způsobu. Při práci s klienty je nutné zohledňovat typ a stupeň postižení jednotlivců, a vytvářet tak individuální podporu každému uživateli. Výborným prostředkem k dorozumění a poznávání může být také společná výtvarná činnost. V další části textu uvádím nástin jednotlivých studentských projektů v rámci praxí, ale i další možnosti, jak lze pracovat v dané cílové skupině pomocí výtvarného vyjadřování.

Většina studentů hodnotí absolvování praxe v Nových Zámčích jako smysluplné a prospěšné. Jedním ze zásadních důvodů je, že si každý vytříbí svůj názor na to, zda by chtěl či byl schopen v budoucnu v dané cílové skupině pracovat. Ať je výsledek kladný či záporný, budoucí učitelé se ve své praxi pravděpodobně budou s lidmi s mentálním postižením čas od času setkávat. Proto všichni hodnotí jako kladný i fakt, že se během několika málo dní seznámí s cílovou skupinou alespoň v hrubých rysech a naučí se s takto postiženými lidmi komunikovat. V reflexích se studenti často zmiňují o tom, kterak z nich opadl prvotní strach a obavy, naučili se přístupu ke klientům a jsou nyní lépe připraveni ke komunikaci v podobných situacích.

4. PRÁCE VE VÝTVARNÉM ATELIÉRU, NÁMĚTY PRO VÝTVARNOU ČINNOST A JEJICH REALIZACE

PROJEKTY REALIZOVANÉ V PARTNERSKÉ ZAŘÍZENÍ NOVÉ ZÁMKY U LITOVLE (POSKYTOVATEL SOCIÁLNÍ PÉČE) OD ROKU 2005

Od roku 2005 jsme se v zařízení snažili zapojit do výtvarné práce nová média. Východiskem byla potřeba zapojení klientů s vícenásobným postižením (s mentálním postižením a přidruženými tělesnými a smyslovými vadami), pro které je vyjadřování pomocí klasických výtvarných prostředků (kresba, malba, grafika) obtížné nebo přímo nereálné, jelikož jejich jemná motorika je z důvodu postižení narušena. Tělesná postižení se týkají omezení hybnosti z důvodu vrozených vad, zejména poruchy hybnosti způsobené na základě raného poškození mozku - diparetické formy DMO, dále získané vady hybnosti jako důsledku nesprávného držení těla, progresivních onemocnění, amputací apod. Protože klienti při výtvarných workshopech využívajících nová média pracují se svým tělem, je zde nutnost využívání jemné motoriky omezena. Na tento fakt se snažíme reagovat i aktuálně tak, aby studentské projekty zohledňovaly různé typy kombinovaného postižení a pokoušely se do programu zapojit co nejvíce klientů, kteří mají problém s vyjadřováním klasickými technikami.

Z dosavadních zkušeností také vyplynulo, že je oboustranně výhodnější udržet průběh výtvarných dílen ve větší jednoduchosti, která klade jak na klienta, tak na pracovní tým menší nároky a spíše se snažit v koncepčním duchu jednoduchosti rozšiřovat možnosti práce. Při postupném komplikování se ukáže hranice, kterou jsou klienti schopni vnímat. To jsme si ověřili například v momentech, kdy bylo od uživatelů vyžadováno udržení pozornosti zároveň na auditivní i vizuální složku práce a aktivní participaci. V případě, že se klient plně věnuje zpěvu, nezbyvá mu potenciál k přesnému sledování projekce navazující na zpěv. Když klient maluje obrázek a je vyzván ke zpěvu, většinou si vybere pouze jednu z těchto činností, kterou rozvíjí s plným soustředěním. Klienti nemají dostatečný potenciál k soustředění se na více než jednu smyslovou složku. Plně soustředění na vlastní zpěv nedokáží reagovat na animace na projekční ploše. Uvedené je způsobeno stupněm mentálního postižení. Pozornost mentálně postižených vykazuje nízký rozsah sledovaného pole, nestálost a snadnou unavitelnost, sníženou schopnost rozdělit pozornost na více činností. Při vysílání několika silných podnětů klienti dokáží adekvátně reagovat pouze na jeden z nich. (Tento poznatek se netýká hudby jako doprovodného prvku. Zde hraje hudba významnou roli jako podpůrný prostředek k většímu prožitku z práce).³⁴

Dalším významným bodem, který se v průběhu práce ukázal být smysluplným, je interdisciplinarita. Každý z klientů je jinak zaměřen, má jiné zájmy a není nutné všechny při volnočasových aktivitách nutit ke stejným výkonům a stejnému způsobu práce.

Interdisciplinárními přístupy se rozšířili možnosti zapojení různých smyslů i zkušeností uživatelů. Dle předpokladů, které jsme si vytvořili na základě předchozí zkušenosti, byly možnosti divadelního, pohybového a hudebního projevu vysoce motivující a rozšířily uživatelům možnosti expresivního vyjadřování. Jirásek uvádí, že je při prožívání zřetelná psychosomatická jednota a pro získání silné prožitkovosti je nutné zapojení tělesných i duševních charakteristik.³⁵

Podrobnější informace o jednotlivých projektech najdete na www.kdybudeples.cz

Významným aspektem v práci s lidmi s mentálním postižením jsou také etické otázky. Týkají se nejen samotné práce, ale zejména prezentací směrem k veřejnosti. Před každou prezentací musí zákonní zástupci uživatelů zařízení udělit aktivní souhlas k prezentaci na veřejnosti. Většinou se jedná o foto a videozáznamy z průběhu workshopů, které jsou vystavovány v galeriích, publikovány v odborných textech nebo na internetu. Účastníci prezentací vystupují anonymně, mají změněná jména. Identita konkrétních uživatelů není odhalena.

PROJEKTY STUDENTŮ V PARTNERSKÉM ZAŘÍZENÍ V ROCE 2011

Projekty studentů vznikaly na podkladě vstupního semináře. S ohledem na osobní neznalost klientů a zařízení většinou probíhala realizace ve skupinách. V průběhu práce se někteří studenti osamostatňovali a realizovali s jednotlivými klienty dílčí úkoly, které si stanovili aktuálně podle vzniklé situace. Práce s touto cílovou skupinou je často založena na improvizaci. Studentům byly nápomocny také informace ze vstupního semináře, kde se mluvilo zejména o možnostech vyjadřování klientů a hodnotila se použitelnost nápadů, které si studenti předem připravili.

PŘÍKLADY REALIZACÍ

Po načerpání prvotních zkušeností každý ze studentů spontánně využil techniku a přístupy, které mu byly blízké. Taková cesta je velice pozitivní, dochází k lepší komunikaci a možnostem motivace, k oboustrannému naplnění a uspokojení z práce, ze hry. V prostředí, ve kterém je práce (obzvláště v rámci prvního kontaktu) psychicky náročná, si také studenti mohli vybrat konkrétní klienty, se kterými si na první pohled porozuměli a mohli si tak na situaci lépe zvykat.

4. MALOVÁNÍ NA SKLE

Marie Veselská

Jedna ze studentek se například zmiňovala o nervozitě při práci ve skupině s klienty, kterým nebyla zpočátku schopna porozumět. Proto začala pracovat individuálně, s klientem s lehčím mentálním postižením a bezproblémovou schopností verbalizace. Tento přístup je naprosto v pořádku, studentce se tak lépe podařilo aklimatizovat a později komunikovat i s ostatními.

S klientem, který rád maluje, ale je třeba jej často a dostatečně motivovat, nalepili na zeď velké formáty papíru a pracovali na klasické malbě tak, aby studentka do jeho práce fyzicky nezasahovala. Snažila se pouze vytvářet tvůrčí prostředí, díky němuž za dva dny vznikly tři malby formátu A1 a jedna rozsáhlá malba na skle u vstupních dveří (300x50cm). Z této malby měl uživatel zařízení největší radost. Hrálo ho vědomí, že každý kdo projde dveřmi, jeho dílo uvidí. S podobnou myšlenkou jsme se studenty pracovali i v předchozím kurzu. Dostali jsme k dispozici společenskou místnost, která byla v neutěšeném stavu, a proto jsme mohli pomalovat její zdi. Pomáhali jsme tedy klientům vytvořit dlouhý barevný pruh, který zviditelňoval jejich představy a výtvarné experimenty. Výsledek se jevil jako abstraktní kompozice. Klientům kteří v prostoru tráví volný čas, přináší radost z pocitu vlastní práce a důležitosti.

4.

Malba na skle u vstupních dveří

4. JEDEME AUTOBUSEM

SPUSTIT VIDEO

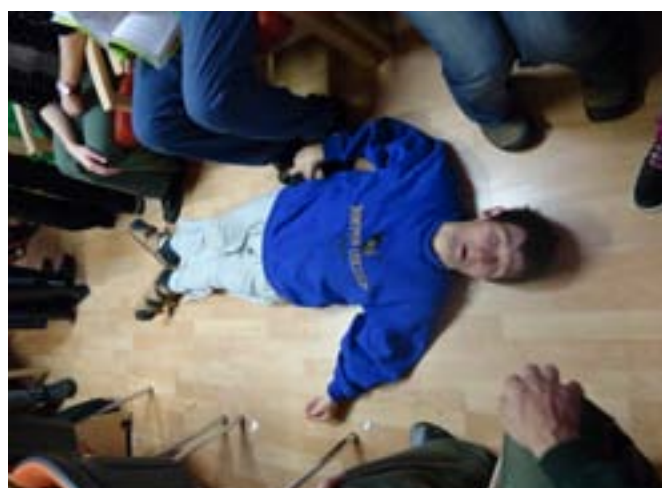
Jolana Chalupová

Studentka, která má zkušenosti s divadlem a dramaterapií, pomocí jednoduchých tematických prvků a pohybu, připravila klientům velkou zábavu a zážitek. Opět jsme tak ověřili, že dramatické techniky a interdisciplinární přístupy jsou při práci s lidmi s mentálním postižením velice žádoucí, a že je důležité udržet činnost v jednoduchosti, neklást důraz na více smyslů najednou, abychom byli schopni udržet pozornost zúčastněných.

Nejvýraznějším cvičením byla tzv. jízda autobusem. Zhruba patnáct klientů se posadilo na židle sestavené do řad. Mezi ně se pro větší účinnost posadili i další studenti, kteří tvořili individuální podporu. Studentka poté verbálně navozovala situaci, že jedeme autobusem. Komentovala zatáčky, vše co vidíme za okny a podobně. Snažila se tak podnítit představivost a vtáhnout klienty do hry. Podobně jsme dříve pracovali i při využívání nových médií, kdy klienti imitovali jízdu autem a v přímém přenosu mohli vidět sebe sama v promítaném autě na projekci. Při této studentské realizaci bylo opět jasně viditelné, že pro kvalitní prožitek ze hry není potřeba složitého a nákladného vybavení a technických triků. Bez problémů může stačit invence volnočasového pedagoga - lektora, jeho schopnost motivovat klienty ke hře správným způsobem a jak uvidíme i na dalším příkladě, improvizace.

„Jízda autobusem“

Hudební improvizace na zahradě

4. TANČÍME V ZAHRADĚ

Vojtěch Hrubý, Eliška Mikšová

Další schopností lektora, která se dá výrazně uplatnit je alespoň částečná schopnost hry na hudební nástroj. Student využil k hudební improvizaci elektrickou kytaru a vyjadřoval se pouze protřednictvím hrdelních zvuků a jednoduchých popěvků. Tento přístup velice dobře umožňuje zapojení těžce postižených klientů, kteří jsou v lektorem předkládané míře schopni nápodoby, nemají pak pocit vlastní nedostatečnosti a získají větší prožitek a radost z projevu. Bývá velice těžké zdravého jedince, zvyklého užívat běžných společenských prostředků, přemluvit v rámci improvizace ke spoluúčasti. V tomto směru bychom se od lidí s mentálním postižením mohli leccos přiučit. V rámci hudební improvizace, která probíhala v krásném podzimním dni na zahradě zařízení, se sešli studenti, kteří byli schopni velice rychle reagovat na danou situaci, přestože se s touto skupinou klientů setkali poprvé v životě. Hra na kytaru a spontánní projev klientů využila studentka k tomu, aby vyzvala další zúčastněné k tanci. Postupně se zapojovali ostatní klienti i některé studentky. Vše vyvrcholilo všudypřítomnou radostí těch, kteří se v danou chvíli dokázali do víru dění zapojit.

POHLEDNICE

Susan Maly

Studentka přivezla do zařízení prázdné korespondenční lístky, na které klienti kreslili a nalepovali své vlastní obrázky. Tyto pohlednice jsme poté posílali různým lidem. Někteří klienti měli přání poslat je rodině, většina však konkrétní požadavek neměla. Po dohodě s jednotlivci jsme pohlednice rozesílali lidem, kteří se s námi účastnili předešlých kurzů. Věděli jsme, že budou potěšeni, a že se pokusí klientům také odepsat. Tímto příjemným způsobem se klientům otevřela možnost komunikovat se světem, získat v jejich částečné izolaci reakce z vnějšího světa.

BOJOVNÍK

SPUSTIT VIDEO

Karolína Slováková, Jiří Kaman, Pavlína Beneschová

Poprvé jsme s klienty vyzkoušeli vytvořit krátké animované filmy. Karolína pracovala se dvěma klienty a zpětně popsala, jak bylo v okolním ruchu těžké udržet jejich pozornost. Její postřehy byly věcné a přinášejí do další práce inspiraci. Je velice těžké udržet pozornost lidí s mentálním postižením na delší časový úsek. Musí být eliminovány okolní ruchy a projekt vymyšlen tak, aby jeho realizace netrvala příliš dlouho. Z klasických forem animace jsou bohužel vyloučeni klienti s narušenou jemnou motorikou. Existují však i jiné možnosti.

Studenti nafotili klienta, který jim spontánně ukazoval hru s mečem. Výsledkem bylo velmi vydařené video, seskládané ze sekvenčních snímků z fotoaparátu.

Podobný přístup byl uplatněn při malbě křídami na repliku sochy lva, která stojí před vchodem do zařízení. Práce byla průběžně zaznamenávána. Výsledkem bylo opět video, které zachycuje postupnou barevnou proměnu lva. Zde odpadá nutnost vysoké koncentrace klienta, jelikož se jedná o společnou práci,

4.

nerušenou potřebou dokumentace. Dokumentarista fotí snímky v průběhu práce a klienti tak nejsou rušeni, mohou se libovolně vystřídat a odpočívat, postupně se k práci vracet.

SPUSTIT VIDEO

Ipřes komplikace, které se objevili během tvorby (rušivé prostředí, kolísání pozornosti...), vytvořila studentka s klienty dvě jedinečné animace. Upozornila například na skutečnost, že přestože měla problém jednoho z klientů motivovat tak, aby byl schopen animaci dokončit, při finálních pracech na počítači zaregistrovala, že je velice interesován a schopen pozorovat vznik videa pod jejíma rukama.

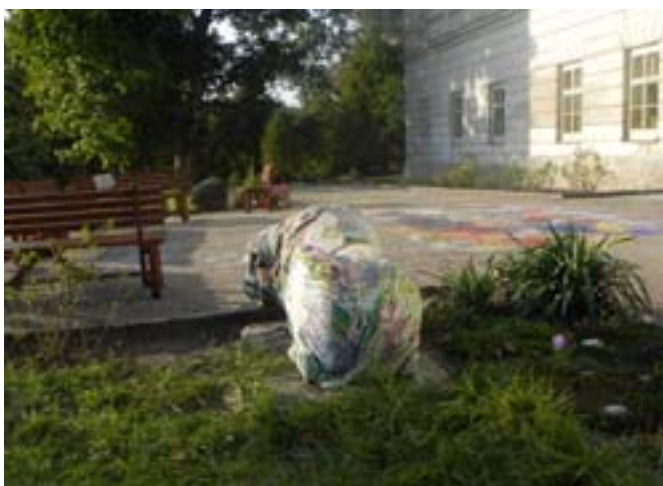
Opět se nacházíme u poznatku, že každý člověk je odlišný a je tedy velice dobré vnímat potřeby individualit a vycházet jim vstříc. Mezi uživateli Nových Zámků se najdou jak aktivní klienti toužící přímo se zapojit do práce, tak nenápadní pozorovatelé, kteří se cítí spokojeni i při pouhém sledování dění kolem.

SPUSTIT VIDEO

Hra s mečem

4.

Malování křídami na repliku lva

4. STUDENTSKÉ REFLEXE

student A

Motivací k absolvování tohoto kurzu pro mě bylo emotivní video (Výlet – práce s klienty v interaktivní digitální projekci), které vzniklo na některém z minulých projektů v ÚSP. Nadchla mě intenzita, s jakou klienti akci prožívali a radost, kterou dávali najevo.

Postupem času jsem se začala obávat setkání s klienty ústavu, protože jsem vlastně nikdy před tím do kontaktu s těmito lidmi nepřišla. Bála jsem se, že nebude možné s nimi komunikovat, že budou reagovat agresivně nebo navazovat fyzický kontakt, který mi bude nepříjemný apod. Bála jsem se také vlastní reakce na setkání s nimi (nevhodná reakce po střetu s realitou, nezvládnutí situace).

Účast na kurzu byla pro mě také přijetím výzvy, jak překonat počáteční obavy.

Silným momentem bylo kreslení a psaní pohledů, které jsme pak opatřili adresami a skutečně odeslali poštou. Klienti psali většinou rodině, přátelům z jiných ústavů i k nám na katedru. Snad i někdo z adresátů odepíše. Klienti to velmi prožívali a kladli nám na srdce, abychom pohlednice nezapomněli poslat. Přišlo mi, že tak došlo ke kontaktu s vnějším světem, byť k jednostrannému.

Určité napětí jsem tedy prožívala před prvním setkáním s klienty. To opadlo hned, když k nám do dílny přišel první z nich – Marian. Menší nejistotu ve mně ze začátku vyvolávalo to, že jsem si nebyla jistá, jak je mám oslovovat. Ostatní studenti klientům většinou rovnou tykali, ale mě to přišlo nevhodné, protože se jednalo o dospělé starší muže, se kterými se navíc setkáváme poprvé. Pak mi bylo řečeno, že většina z nich tento rozdíl v oslovení vůbec nerozlišuje a to mi pomohlo se více uvolnit.

Práce s klienty mě naplňovala energií a radostí z jejich bezprostředních reakcí. Těšilo mě vidět, že jsou rádi, že jsme s nimi a jak je práce s námi baví. Cítila jsem také větší volnost ve svém vlastním projevu a komunikaci.

Tento kurz mě uspokojil zatím ze všech nejvíce (absolvovala jsem už uprchlíky a seniory). Při práci s klienty ústavu jsem se cítila velmi přirozeně a uvolněně. Nesetkali jsme se ovšem s žádnou vyhrčenou situací, což celkový obrázek asi trochu zkresluje. Odjížděla jsem s pocitem, že bych se zase ráda někdy vrátila.

student B

Moje očekávání z kurzu patrně jaksi nedostalo možnost se projevit. Byl jsem zvědavý, ale co čekat od klientů USP, jsem opravdu nevěděl. Pár informací mi možná chybělo, ale díky tomu jsem se ke klientům USP nechoval odtaziť a nemusel jsem se strachovat.

Snažil jsem se jen rozdat radost stejně jako moji kolegové. Rozhodně jsem tam nepřišel s tím, že budu ty „chudáčky“ litovat a tvářit se na ně tak, že bych je nejraději spasil v jejich strašném utrpení. Pochybuji, že by některý z nich takovou pomoc potřeboval. Prostě jsme se je snažili jen pobavit a sebe zároveň vlastně taky. Často nás reakce klientů pobavili, v rámci slušného chování samozřejmě, ale rozhodně se mi to zdá přijatelnější a férovější, než se utápět v depresích z toho, jak mají tito lidé neplnohodnotný až zbytečný život. Choval jsem se k nim jako k dětem různého věku s přihlédnutím na jejich skutečný věk.

Pro mě osobně bylo nejsilnějším okamžikem hned první odpoledne strávené v zámecké zahradě ve stínu obrovského stromu, kdy jsme se snažili vyprodukovat nějaké tóny a rytmy hudebními nástroji. Výsledné melodie nebyly zrovna libozvučné,

ale o to tu vůbec nešlo. Zpívalo se, hrálo, tančilo (velké uznání Elišce Mikšové, která se chovala v tomhle prostředí bravurně). Další velice příjemný čas byl mimo jiné při barevném zkrášlování zámeckých interiérů a exteriérů. Pohled na šťastného Miru, jak před sebou tlačí lajnovačku s pigmentem po chodníku tam a zpět, vyčaroval úsměv na rtech.

Krise víceméně žádná, nebo si nevzpomínám. Snad jen, že jsem poslední den onemocněl.

Z dílny jsem si odnesl v první řadě dobrý pocit z příjemně stráveného prodlouženého víkendu, pak tu angínu a v neposlední řadě nezaplatitelnou zkušenost, ale to je snad jasný, to nemusím psát.

student C

Tvůrčí dílny v ÚSP v Nových Zámkách jsem absolvovala dvakrát. První termín proběhl v září, druhý o měsíc později na konci října. Na kurz do Nových Zámek jsem se od začátku velmi těšila. Žádné obavy jsem nepociťovala, možná proto, že jsem několik podobných kurzů, nebo workshopů již absolvovala. S cílovou skupinou klientů s mentálním postižením jsem se již setkala v zámečku ve Střelčicích, kde jsem vykonávala praxi v tamním výtvarném ateliéru. Byla jsme tudíž připravena se v průběhu kurzu přizpůsobovat podle individuálních potřeb klientů. Záříjového termínu se zúčastnili studenti z vyšších ročníků, už se zkušenostmi ze sociálních projektů. Navíc bylo výhodou, že jsme se všichni navzájem znali a většinou věděli, co od sebe můžeme očekávat. Na druhý termín jeli převážně nezkušení studenti bez jakékoliv praxe. Necítila jsem kvůli tomu obavy, spíš zvědavost, jak budou na klienty reagovat, jestli se chytanou v komunikaci s nimi apod. Byla jsem ve většině případů příjemně překvapena reakcemi studentek. Zapojili se téměř hned aktivně do práce s klienty. Vlastně skoro všechny předčily moje očekávání.

Od začátku jsem se snažila sledovat situaci a reagovat na ni tak, aby byla přínosná pro klienty, a aby zároveň vznikaly zajímavé výstupy. Tvůrčí dílny jsou založeny na spolupráci studentů ve skupině. Na rozdíl od kurzu v říjnu, kde byla většina studentek z prvních ročníků, jsem na prvním kurzu v září neměla potřebu starat se o práci ostatních studentů, a mohla jsem se naplno věnovat klientům. Na druhém kurzu jsem občas ucítila potřebu někomu poradit, předat zkušenost, lehce organizovat, když nastal příliš velký chaos, což mi v případě práce tohoto typu dost vadí. Na obou kurzech jsem se starala o technické vybavení, sběr fotodokumentace, video a obsluhu těchto přístrojů.

Přesto jsem prožívala emočně silné okamžiky odehrávající se většinou venku na zahradě kolem ústavu. Nejsilnější pro mne zůstalo úplně první odpoledne v ústavu, kdy jsme s klienty vyrobili zajímavé předměty, čepice, klobouky, rozličné rekvizity. Takto nastrojeni jsme pod velikým dubem uspořádali zahradní slavnost s hudbou, zpěvem a tancem. Nadšení a radost klientů mě nabíjela energií. Zaujetí do intenzivně prožívané práce mi zřejmě nedovolilo propadnout únavě. Tuto skutečnost jsem měla možnost si potvrdit již dříve. Pokaždé, když dílny probíhaly takhle intenzivně, nepřetržitě několik dní, byly zážitky silnější, hlubší. Člověk tak není rozptylován běžnými starostmi, myšlenky věnuje jen klientům. Vlastně každý okamžik, kdy se podařilo vytvořit něco smysluplného, z čeho jsme měli radost my i klienti, byl silným zážitkem.

Můžu konstatovat, že žádných kritických chvílí v ÚSP si nejsem vědoma. Určitě mi pomohla znalost problematiky tohoto postižení a obdobná zkušenost z praxe. Nečinilo mi problémy s klienty komunikovat, i když jim občas nebylo rozumět kvůli řečovým vadám. Vybavuji si snad jen jednu nepříjemnou chvíli, (rozhodně bych to ale nenazvala krizí), kdy se všichni studenti s klienty soustředili v jedné místnosti, nastal chaos, vzduchu

ubývalo, organizace vážla. V tak hektickém prostředí se mi nepracuje dobře, příliš mě ruší. Je mi jasné, že bez improvizace se to často neobejde, ale někdy stačí se jen lépe a předem domluvit. Únavu jsem cítila vždy až při odjezdu, za to však koncentrovanou, doprovázenou absolutní „dutostí“ v hlavě, až měl člověk pocit, že velkou část svého mozku za ten víkend klientům rozdal.

Díky těmto projektům, školním praxím, i pracovním zkušenostem postupně zjišťuji, které oblasti bych se chtěla věnovat.

...Těžko říci, jak dlouho bych byla schopná pracovat v oboru zabývající se lidmi s mentálním postižením. Je to dosti psychicky náročné. S klienty jsem si rozuměla, bavilo mne s nimi komunikovat. Za obrovský zisk považuji nemalou dávku energie, kterou mi předali svým nadšením a radostí z práce, z toho, že jim někdo věnuje intenzivně svoji pozornost. Kurz ÚSP pro mne asi byl největším přínosem z kurzů SVV, které jsem doposud absolvovala.

student D

Do projektu SVV jsem se přihlásila, protože se mi líbilo, že můžeme získat nějaké nové zkušenosti s prací s lidmi z různých institucí, se kterými se třeba normálně nedostaneme do kontaktu. Vybrala jsem si ústav sociální péče, protože mě práce s lidmi s mentálním postižením velice zajímá. Měla jsem už nějaké zkušenosti, jelikož jezdím s klienty z denního stacionáře na integrační víkendy, které se konají jednou za půl roku. Chtěla jsem mít srovnání. Zajímalo mě jaký je rozdíl mezi klienty, kteří žijí doma a ve stacionáři tráví pouze čas, kdy jsou ostatní členové rodiny v práci, a mezi klienty, kteří jsou v ústavu neustále. Také jsem očekávala, že se seznámím zase s novými lidmi ze školy, jelikož jsem tam nejela s nikým, koho bych znala.

Především jsem investovala svůj čas a energii klientům. Snažila jsem se jim vyhovět v jejich přáních při vyrábění a malování, aby měli radost. Pokoušela jsem se zjistit, co by nejradši dělali, abych je nenutila do něčeho, co nechtějí dělat.

Práce s klienty v ústavu byla velice naplňující, ale také náročná.

Ke konci dne jsem byla už dost unavená. Také když jsme první den šli na prohlídku po ústavu, nebyl pohled na klienty s hlubším mentálním postižením jednoduchý. Věděla jsem, že tam budou hlavně lidé s těžším postižením, ale přesto jsem byla překvapená. Nikdy předtím jsem v žádném sociálním ústavu nebyla, takže jsem nevěděla, co přesně očekávat.

Když jsme začali pracovat, poznala jsem, že není jednoduchá komunikace s některými klienty. Snažili se mi třeba něco říct, nebo vysvětlit, co by chtěli dělat, ale já jim nerozuměla a nechápala je. Jednou se mi také jeden klient rozbřečel, když jsem s ním začala dělat něco, co vůbec dělat nechtěl, takže jsem si s ním v tu chvíli nevěděla moc rady. Nejvíce mě mrzelo, když mi druhý den začalo být špatně, takže jsem se už tolik nezapojila do tvoření.

Velice silně na mě působilo, když jsem viděla, jak některé rozzářilo, že jsme s nimi malovali, vyráběli ozdoby na stromeček, zpívali, šli na procházku a další jiné věci. Byl moc pěkný pocit jim zpestřit alespoň jeden víkend, když jsou vlastně neustále zavření v jednom domě, kde je většina dnů jeden jako druhý.

Získala jsem zkušenosti, o kterých si myslím, že se mi budou do budoucnosti hodit. Po škole bych se chtěla věnovat lidem s postižením, zajímá mě hlavně arteterapie. Proto jsem chtěla zjistit, jaké to je s nimi pracovat, jestli bych to vlastně zvládla.

Na tuto otázku jsem po jednom víkendů odpověď nedostala, ale už si dokážu trochu víc představit, co všechno to obnáší. Každopádně jsem ale díky tomuto kurzu získala zajímavou zkušenost, za kterou jsem opravdu ráda.

POZNÁMKOVÝ APARÁT

1. STRAKOŠOVÁ, Z. *Nová média ve výtvarné výrazové hře lidí s mentálním postižením. Interaktivní multimediální systém. Disertační práce.* 2011.
2. Světová zdravotnická organizace
3. VÍTKOVÁ, M. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I.* Brno: Paido, 2007.
4. BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B., PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie. Texty k distančnímu vzdělávání.* Brno: Paido, 2007. s. 30-31. ISBN 978-80-7315-140-8
5. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
6. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
7. VÍTKOVÁ, M.(ed.) *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a speciální. 2. rozšířené a přepracované vydání.* Brno: Paido, 2004. s. 298-299. ISBN 80-7315-071-9.
8. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
9. VÍTKOVÁ, M.(ed.) *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a speciální. 2. rozšířené a přepracované vydání.* Brno: Paido, 2004. s. 298-299. ISBN 80-7315-071-9.
10. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
11. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
12. World Health Organisation [online]. Dostupné na World Wide Web <http://www.who.int/en/>
13. Terminologie v tomto kontextu využívá také pojmy vícenásobné postižení, kombinované postižení, těžké mentální postižení a kombinované vady.
14. VÍTKOVÁ, M. a kol. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální.* Brno: Paido, 2007.
15. BŘEZINOVÁ, P. *Faktory realizace komplexní péče v zařízeních pro dospělé se speciálními potřebami.* 2008. (Diplomová práce). s. 22.
16. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném vzdělávání, vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a studentů mimořádně nadaných.
17. BŘEZINOVÁ, P. *Faktory realizace komplexní péče v zařízeních pro dospělé se speciálními potřebami.* 2008. (Diplomová práce). s. 22.
18. FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením. 2. vyd.* Ostrava: Ostravská univerzita - Pdf, 2007. ISBN 80-7368-274-5.
19. (podle národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, vládní usnesení 4. 256 ze 14. 4. 1998) Vývoj je v souladu s Národním plánem podpory a se zákonem o sociálních službách. Koncepce sociálního zabezpečení směřuje především k širší nabídce služeb podporující setrvání občana se zdravotním postižením ve vlastní domácnosti, umožňující mu vést samostatný život a zároveň rozhodovat o rozsahu a formě poskytované péče.
20. Mezi takovéto velké zařízení patří i Nové Zámky u Litovle.
21. zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a prováděcí vyhláška č. 505/ 2006 Sb.
22. BARTOŇOVÁ, M. (ed.) *Specifické poruchy učení v kontextu vzdělávacích oblastí RVP ZV.* Brno: Paido, 2007. s. 35-36. ISBN 9788073151621.
23. zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a prováděcí vyhláška č. 505/ 2006 Sb.
24. Max. 5 osob.
25. Nové zámky [online] cit. [2010-08-01]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.novezamky.cz>
26. VÍTKOVÁ, M. et al. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami I.* Brno, 2007. s 180.
27. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, s. 18. ISBN 8020005927.
28. Faya [online] cit. [2010-08-01]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.faya.wz.cz>
29. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, s. 18. ISBN 8020005927.
30. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Praha, 1996. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, s. 43-44. ISBN 8020005927.
31. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Praha, 1996. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, s. 47. ISBN 8020005927.
32. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Praha, 1996. Vyd. 1. Praha: Academia, 1996, s. 48. ISBN 8020005927.
33. HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 80. ISBN 9788024728162.
34. STRAKOŠOVÁ, Z. *Využití nových médií v práci s lidmi s mentálním handicapem In Umění ve výchově, prevenci a expresivní terapii.* Plzeň, 2008
35. HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 13. ISBN 9788024728162.
36. FINK, Eugen. *Hra jako symbol světa.* Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 78. ISBN 8020204105.

Fotografie: archiv projektu
Text: realizační tým projektu
Vydáno: Pdf MU, Brno 2012
www.ped.muni.cz/kvv/svv

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Projekt Speciální výtvarná výchova CZ.1.07/2.2.00/15.0210,
Je spolufinancován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.